

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ПЕТРА МОГИЛИ

Медичний інститут
Кафедра гігієни, соціальної медицини та громадського здоров'я

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший проректор

Н. М. Іщенко

2019 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Безпека життєдіяльності, основи біоетики та біобезпеки

Галузь знань 22 «Охорона здоров'я»

Спеціальність 222 «Медицина»

Розробник

Завідувач кафедри розробника

Гарант освітньої програми

Директор інституту

Начальник НМВ

Зюзін В.О.

Зюзін В.О.

Клименко М.О.

Грищенко Г.В.

Шкірчак С. І.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показника	Характеристика дисципліни	
Найменування дисципліни	Безпека життєдіяльності; основи біоетики та біобезпеки	
Галузь знань	22 «Охорона здоров'я»	
Спеціальність	222 «Медицина»	
Спеціалізація (якщо є)		
Освітня програма	Медицина	
Рівень вищої освіти	Магістр	
Статус дисципліни	Нормативна	
Курс навчання	1-й	
Навчальний рік	2019–2020	
Загальна кількість кредитів ЄКТС/годин	3 кредити / 90 годин	
Номери семестрів	Денна форма	Заочна форма
	2-й	
Структура курсу: – лекції – семінарські заняття – годин самостійної роботи студентів	Денна форма	Заочна форма
	– 20 год.	
	– 20 год.	
	– 50 год.	
Відсоток аудиторного навантаження	44 %	
Мова викладання	українська	
Форма проміжного контролю (якщо є)		
Форма підсумкового контролю	Диференційований залік – 2-й семестр	

2. Мета, завдання та заплановані результати навчання

Мета вивчення навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності; основи біоетики та біобезпеки» впливає із цілей освітньо-професійної програми підготовки випускників медичного закладу вищої освіти та визначається змістом тих системних знань та умінь, котрими повинен володіти лікар. Знання, які студенти отримують із навчальної дисципліни, є базовими для блоку дисциплін, що забезпечують загальну і професійну підготовку.

Вивчення дисципліни «Безпека життєдіяльності; основи біоетики та біобезпеки» формує у студентів цілісну уяву та закладає основи здорового способу життя та профілактики виникнення небезпечних ситуацій у професійній діяльності майбутнього лікаря.

Завдання навчання:

- формування знань, умінь і компетенції для збереження здоров'я та життя людини в сучасних умовах проживання; формування знань, умінь і компетенції для захисту від небезпек техногенного, антропогенного, природного походження та створення комфортних умов для життєдіяльності людини;
- формування знань щодо правових та організаційних аспектів охорони праці медичних працівників;
- формування знань щодо моральної сторони діяльності людини в медицині та біології;
- формування знань щодо збереження живими організмами своєї біологічної суті, біологічних якостей, запобігання широкомасштабній втраті біологічної цілісності;
- формування знань щодо законодавчих документів, які захищають індивідуум, суспільство і людство в цілому від небажаних і згубних наслідків упровадження в практику нових медико-біологічних технологій, виховання глибокої переконаності в необхідності неухильного дотримання етичних і моральних норм, правил і принципів у своїй практичній діяльності;
- формування вміння оцінювати новітні досягнення біології та медицини з точки зору визначення ступеня їх небезпеки для людини і суспільства сьогодні й у майбутньому.

Передумови вивчення дисципліни (міждисциплінарні зв'язки)

«Безпека життєдіяльності; основи біоетики та біобезпеки» як навчальна дисципліна:

а) базується на розумінні студентами основних положень знань з анатомії, біології, медичної і біологічної фізики, історії медицини, медичної, біологічної та біоорганічної хімії та інтегрується з цими та іншими дисциплінами;

б) створює теоретичні основи для опанування студентами теоретичних та клінічних дисциплін, що передбачає як інтеграцію викладання з основними теоретичними та клінічними дисциплінами, так і набуття знань з безпеки життєдіяльності, біоетики та біобезпеки використовувати ці знання в процесі подальшого навчання та у професійній діяльності лікаря;

в) формує методологічні основи майбутнього клінічного мислення;

г) забезпечує можливість проведення біоетичного аналізу клінічних ситуацій з метою подальшої діагностики лікування та профілактики хвороб.

Очікувані результати навчання. В результаті вивчення дисципліни студенти мають володіти навичками:

- проведення аналізу та оцінки небезпечних ситуацій;
- самостійного прийняття рішень щодо розробки та використання засобів захисту від небезпек у разі виникнення екстремальних ситуацій;
- використання нормативно-правової бази для захисту людини і навколишнього середовища.

Згідно з вимогами освітньо-професійною програми студенти повинні:

○ **знати:**

- розробку заходів і засобів захисту від впливу небезпечних і шкідливих факторів;
- прогнозування і попередження виникнення надзвичайних ситуацій, а в разі їх виникнення, запровадження рішучих заходів, спрямованих на їх ліквідацію;
- використання у своїй майбутній практичній діяльності правових, технічних, природоохоронних, профілактичних та освітньо-виховних заходів, спрямованих на забезпечення здорових і безпечних умов існування людини в сучасних умовах;
- знання правових та організаційних аспектів охорони праці медичних працівників;
- знання законів, принципів і правил регулювання професійної поведінки медичних працівників та дослідників, що сприяють безпеці використання нових медичних технологій та запобігають нанесенню шкоди людині, її потомству, усьому людству і біосфері у цілому;
- формування поваги до життя та гідності здорової і хворої людини, інтереси яких завжди повинні оцінюватися вище від інтересів науки або суспільства;
- формування вміння ідентифікувати та аналізувати конфліктні ситуації, що виникають на стику медицини, біології, філософії та юриспруденції, та визначати конкретні шляхи їхнього розв'язання;
- формування основ вміння користуватися новими етичними принципами (тобто нооетикою), для запобігання глобальної екологічної кризи, за суттю ноосферної;

○ **вміти:**

- передбачати наслідки порушень валеологічних основ формування здорового способу життя та їх вплив на безпеку життєдіяльності людини;
- аналізувати й оцінювати небезпечні для життя, здоров'я і професійної діяльності ситуації та самостійно приймати рішення про вжиття термінових заходів;
- вивченні законів, принципів і правил регулювання професійної поведінки медичних працівників та дослідників, що сприяє безпеці використання нових медичних технологій і попереджає лікарів і вчених про неприпустимість нанесення шкоди людині, її потомству, усьому людству і біосфері у цілому;
- формуванні поваги до життя та гідності здорової і хворої людини, інтереси яких завжди повинні оцінюватися вище від інтересів науки або суспільства;
- вмінні не тільки ідентифікувати та аналізувати конфліктні ситуації, що виникають на стику медицини, біології, філософії та юриспруденції, а й визначати конкретні шляхи їхнього розв'язання;
- вмінню регулюватися новими етичними принципами (тобто нооетикою), для запобігання глобальної екологічної кризи, за суттю ноосферної кризи, яка може прийняти катастрофічний і необоротний характер.
- кризи, яка може прийняти катастрофічний і необоротний характер;

○ **мати компетентності**

- про застосування знання з безпеки життєдіяльності, основ біоетики та біобезпеки для пропаганди здорового способу життя, а також для профілактики виникнення і розвитку хвороб;
- про основні перспективні напрями розвитку безпеки життєдіяльності, основи біоетики та біобезпеки.

Розроблена програма відповідає **освітньо-професійній програмі (ОПП)** та орієнтована на сформування **компетентностей**:

- **загальні (ЗК) – ЗК1 ОПП:**

- Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
- Знання та розуміння предметної області та розуміння професії;

- **фахові (ФК) – ФК10, ФК17 ОПП:**
- Здатність до проведення лікувально-евакуаційних заходів.
- Здатність до проведення експертизи працездатності.

Відповідно до освітньо-професійної програми очікувані **програмні результати навчання (ПРН)** включають вміння **ПРН1, ПРН8-10 ОПП:**

- Знати способи аналізу, синтезу та подальшого сучасного навчання. Вміти проводити аналіз інформації, приймати обґрунтовані рішення, вміти набути сучасних знань. Встановлювати відповідні зв'язки для досягнення цілей. Нести відповідальність за своєчасне набуття сучасних знань.
- Знати обов'язки та шляхи виконання поставлених завдань. Вміти визначити мету та завдання бути наполегливим та сумлінним при виконання обов'язків. Встановлювати міжособистісні зв'язки для ефективного виконання завдань та обов'язків. Відповідати за якісне виконання поставлених завдань.
- Знати свої соціальні та громадські права та обов'язки. Формувати свою громадянську свідомість, вміти діяти відповідно до неї. Здатність донести свою громадську та соціальну позицію. Відповідати за свою громадянську позицію та діяльність.
- Знати проблеми збереження навколишнього середовища та шляхи його збереження. Вміти формувати вимоги до себе та оточуючих щодо збереження навколишнього середовища. Вносити пропозиції відповідним органам та установам щодо заходів до збереження та охорони навколишнього середовища. Нести відповідальність щодо виконання заходів збереження навколишнього середовища в рамках своєї компетенції.

3. Програма навчальної дисципліни

Організація навчального процесу здійснюється за європейською кредитною трансферно-накопичувальною системою (ЄКТС).

Програма навчальної дисципліни складається з двох блоків.

Блок 1. Основні засади формування безпеки здоров'я та життя у сучасному суспільстві

Тема 1. Теоретичні основи безпеки життєдіяльності.

Предмет «Безпека життєдіяльності; основи біоетики та біобезпеки». Основні завдання предмета. Класифікація небезпек. Принципи і методи забезпечення безпеки життєдіяльності людини. Основи керування безпекою життєдіяльності. Системний аналіз безпеки життєдіяльності. Правове забезпечення безпеки життєдіяльності людини.

Тема 2. Фізіологічні та психологічні чинники безпеки життєдіяльності сучасної людини.

Єдність біологічних систем організму людини. Фактори, що забезпечують здоров'я людини. Функціональні системи організму людини в забезпеченні його безпеки життєдіяльності. Захисні функції організму людини. Роль рецепторів і аналізаторів організму людини в оцінці факторів системи «людина - середовище існування». Психофізіологічний стан організму.

Тема 3. Негативні фактори середовища життєдіяльності та їх вплив на здоров'я людини.

Зовнішнє середовище і середовище життєдіяльності людини. Класифікація і характеристики середовища життєдіяльності людини. Класифікація і характеристика негативних факторів зовнішнього середовища людини. Фізичні негативні фактори. Негативні фактори енергетичного походження. Хімічні негативні фактори. Біологічні антропогенні негативні фактори. Психофізичні негативні фактори. Соціальні небезпеки.

Тема 4. Валеологічні та санологічні засади формування безпеки здоров'я та життя людини.

Здоров'я людини як медико-біологічна та соціальна категорія. Духовний, психічний, фізичний, соціальний аспекти здоров'я людини. Валеологія та санологія, визначення, сутність і предмет їх вивчення. Показники індивідуального здоров'я людини. Фактори, що забезпечують стабільність здоров'я. Фактори ризику та групи ризику.

Тема 5. Шкідливі звички та пов'язана з ними небезпека життєдіяльності людини.

Формування засад ринкової економіки (перехідний період) створило в Україні принципово нову соціальну та економічну ситуацію. Зараз все більшого значення набуває поділ суспільства за рівнем та джерелом багатства, наявністю чи відсутністю приватної власності. За таких обставин різко зростають форми й розміри соціальних відхилень (злочинність, самогубство, наркоманія, проституція тощо). Ці та багато інших форм збоченої поведінки в умовах занепаду системи соціального контролю стали загрозливими для суспільства. Механізм шкідливого впливу на організм людини алкоголю, тютюнопаління і наркотиків. Загроза особистій та суспільній життєдіяльності при їх вживанні. Методи боротьби із шкідливими звичками.

Тема 6. Безпека харчування як складова безпечної життєдіяльності людини.

Для нормальної життєдіяльності людини необхідно не тільки забезпечення адекватної (відповідно потребам організму) кількості енергії і харчових речовин, але і дотримання відповідних співвідношень між чисельними факторами харчування. Харчування з оптимальним співвідношенням харчових речовин вважають збалансованим. Загальні уявлення про обмін речовин та енергію. Фізіологічні особливості організму людини треба розглядати з урахуванням її взаємодії з навколишнім середовищем.

Тема 7. Небезпечні та життєво небезпечні інфекційні захворювання у практиці медичного працівника. Професійні шкідливості у життєдіяльності лікаря.

Професійні шкідливості при виконанні функціональних обов'язків лікаря.

Перелік професійних шкідливостей при виконанні функціональних обов'язків лікаря. Правила виробничої санітарії, протиепідемічного режиму та особистої гігієни працівників дезінфекційних установ і підрозділів. Небезпечні інфекційні захворювання у практиці медичного працівника. Поняття про небезпечні інфекційні захворювання. ВІЛ та СНІД у практиці лікаря.

Блок 2. Основи біоетики та біобезпеки

Тема 8. Історія біоетики. Теоретичні основи біоетики. Біоетика і становлення національної системи охорони здоров'я в Україні.

Предметом біоетики є сукупність спірних етичних питань, що можуть ідентифікуватися в процесі медичної практики, під час виконання біомедичних досліджень і експериментів або у разі комбінації цих видів професійної діяльності. Ретроспективне оцінювання історії біоетики свідчить про те, що в 70-х роках минулого століття вона була сконцентрована на захисті прав людини, у 80-х роках - на проблемі поліпшення якості життя, а в 90-ті роки почала набувати характер глобальної біоетики. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, 5 У від валового внутрішнього продукту є допустимим мінімумом витрат на охорону здоров'я.

Тема 9. Правові основи здійснення біомедичних досліджень. Концепція біобезпеки і ризику, клонування органів і тканин, генно-інженерних технологій.

Одним із стимулів розвитку нової науки біоетики були відкриття в царині генної інженерії. Тема клонування людини і наукові розробки у цій галузі набувають дедалі більшої соціальної значущості, що неминує робить їх предметом філософського аналізу. Пренатальне генетичне тестування повинне відбуватися у відповідний період розвитку ембріону - зародку для того, щоби виявити і вплинути на його майбутнє життя. Світове співтовариство приділяє велику увагу розробці науково обґрунтованих підходів

потенційного ризику при використанні ГМО, які б забезпечували належну охорону здоров'я людей і навколишнього середовища.

Тема 10. Етико-правові проблеми абортів, трансплантології, застосування стовбурових клітин, донорства. Евтаназія. Сурогатне материнство.

Аборт - штучне переривання вагітності. Ствобурні клітини здатні перетворюватися, залежно від, у клітини тканин найрізноманітніших органів. Одна стволова клітина дає безліч активних, функціональних нащадків. Права і цінності, що належать людській особі, займають важливе місце серед питань, які дискутуються сьогодні. Людське життя є основою та необхідним джерелом і умовою кожної людської діяльності і суспільства. Донорство і трансплантація органів мають значні застосування особистого і соціального характеру. Сурогатне материнство - це метод лікування безпліддя, при якому ембріон, отриманий від генетичних батьків, переноситься в порожнину матки іншої жінки.

Структура навчальної дисципліни

№ з/п	Тема	Денна форма			
		Кількість годин			
		всього	у тому числі:		
лекції	семінарські заняття		самостійна робота		
Блок 1. Основні засади формування безпеки здоров'я та життя в сучасному суспільстві					
1.	Тема 1. Теоретичні основи безпеки життєдіяльності	9	2	2	5
2.	Тема 2. Фізіологічні, психологічні та соціальні основи безпеки життєдіяльності сучасної людини	9	2	2	5
3.	Тема 3. Негативні фактори середовища життєдіяльності та їх вплив на здоров'я людини	9	2	2	5
4.	Тема 4. Валеологічні та синологічні засади формування безпеки здоров'я та життя людини	9	2	2	5
5.	Тема 5. Шкідливі звички та пов'язана з ними небезпека життєдіяльності людини	9	2	2	5
6.	Тема 6. Безпека харчування як складова безпечної життєдіяльності людини	9	2	2	5
7.	Тема 7. Небезпечні та життєво небезпечні інфекційні захворювання у практиці медичного працівника. Професійні шкідливості у життєдіяльності лікаря	9	2	2	5
Блок 2. Основи біоетики та біобезпеки					
8.	Тема 8. Історія біоетики. Теоретичні основи біоетики. Біоетика і становлення національної системи охорони здоров'я в Україні	9	2	2	5
9.	Тема 9. Правові основи здійснення біометричних досліджень. Концепція біобезпеки і ризику, клонування органів і тканин, генно-інженерних технологій	9	2	2	5

10.	Тема 10. Етико-правові проблеми абортів, трансплантології, застосування стовбурових клітин, донорства. Евтаназія. Сурогатне материнство.	9	2	2	5
Усього		90	20	20	50

4. Зміст навчальної дисципліни

4.1. План лекцій

№ п/п	Назви теми	Кількість годин
Блок 1. Основні засади формування безпеки здоров'я та життя в сучасному суспільстві		
1.	Тема 1. Теоретичні основи безпеки життєдіяльності 1) Принципи і методи забезпечення безпеки життєдіяльності людини. 2) Основи керування безпекою життєдіяльності. 3) Системний аналіз безпеки життєдіяльності. Правове забезпечення безпеки життєдіяльності людини.	2
2.	Тема 2. Фізіологічні, психологічні та соціальні основи безпеки життєдіяльності сучасної людини 1) Функціональні системи організму людини в забезпеченні його безпеки життєдіяльності. 2) Захисні функції організму людини. 3) Роль рецепторів і аналізаторів організму людини в оцінці факторів системи «людина - середовище існування». 4) Психофізіологічний стан організму.	2
3.	Тема 3. Негативні фактори середовища життєдіяльності та їх вплив на здоров'я людини 1) Класифікація і характеристики середовища життєдіяльності людини. 2) Класифікація і характеристика негативних факторів зовнішнього середовища людини. Фізичні негативні фактори. Негативні фактори енергетичного походження. Хімічні негативні фактори. Біологічні антропогенні негативні фактори. 3) Психофізичні негативні фактори. Соціальні небезпеки.	2
4.	Тема 4. Валеологічні та синологічні засади формування безпеки здоров'я та життя людини 1) Духовний, психічний, фізичний, соціальний аспекти здоров'я людини. 2) Валеологія та санологія, визначення, сутність і предмет їх вивчення. 3) Показники індивідуального здоров'я людини. 4) Фактори, що забезпечують стабільність здоров'я. Фактори ризику та групи ризику.	2
5.	Тема 5. Шкідливі звички та пов'язана з ними небезпека життєдіяльності людини 1) Поділ суспільства за рівнем та джерелом багатства, наявністю чи відсутністю приватної власності. Форми й розміри соціальних відхилень (злочинність, самогубство, наркоманія, проституція тощо). 2) Механізм шкідливого впливу на організм людини алкоголю, тютюнопаління і наркотиків. Загроза особистій та суспільній	2

	життєдіяльності при їх вживанні. 3) Методи боротьби із шкідливими звичками.	
6.	Тема 6. Безпека харчування як складова безпечної життєдіяльності людини 1) Збалансоване харчування з оптимальним співвідношенням харчових речовин. 2) Загальні уявлення про обмін речовин та енергію. 3) Фізіологічні особливості організму людини з урахуванням її взаємодії з навколишнім середовищем.	2
7.	Тема 7. Небезпечні та життєво небезпечні шкідливості у життєдіяльності лікаря 1) Перелік професійних шкідливостей при виконанні функціональних обов'язків лікаря. 2) Правила виробничої санітарії, протиепідемічного режиму та особистої гігієни працівників дезінфекційних установ і підрозділів. 3) Небезпечні інфекційні захворювання у практиці медичного працівника. 4) Поняття про небезпечні інфекційні захворювання. ВІЛ та СНІД у практиці лікаря.	2
8.	Тема 8. Історія біоетики. Теоретичні основи біоетики. Біоетика і становлення національної системи охорони здоров'я в Україні 1) Біоетика: предмет, мета і задачі в системі охорони здоров'я. 2) Історія професійної медичної етики, ноетики. Історія біоетики. 3) Теоретичні основи біоетики. Основні правила біоетики та біобезпеки. 4) Взаємини між медичними співробітниками, пацієнтом та його родиною.	2
9.	Тема 9. Правові основи здійснення біометричних досліджень. Концепція біобезпеки і ризику, клонування органів і тканин, генно-інженерних технологій 1) Етичні основи здійснення біомедичних досліджень. Правові основи здійснення біомедичних досліджень людини і тварин. Концепція біобезпеки і ризику біомедичних технологій. 2) Міжнародні документи з питань біоетики та прав людини. Біоетичні комітети, історія створення, методи організації, моделі, права та обов'язки, перспективи діяльності.	2
10.	Тема 10. Етико-правові проблеми абортів, трансплантології, застосування стовбурових клітин, донорства. Евтаназія. Сурогатне материнство. 1) Біоетичні аспекти та біобезпека науково-дослідної роботи: експеримент та клінічні дослідження. 2) Етико-правові проблеми трансплантології, генно-інженерних технологій, застосування стовбурових клітин, клонування органів і тканин, донорства. 3) Основи біотичних проблем болю, страждання, реабілітації та евтаназії.	2
Всього		20

4.2. План семінарських занять

№ п/п	Теми семінарських занять	Кількість годин
Блок 1. Основні засади формування безпеки здоров'я та життя в сучасному суспільстві		
1.	Тема 1. Теоретичні основи безпеки життєдіяльності. Принципи і методи забезпечення безпеки життєдіяльності людини. Основи керування безпекою життєдіяльності. Системний аналіз безпеки життєдіяльності. Правове забезпечення безпеки життєдіяльності людини.	2
2.	Тема 2. Фізіологічні, психологічні та соціальні основи безпеки життєдіяльності сучасної людини. Функціональні системи організму людини в забезпеченні його безпеки життєдіяльності. Захисні функції організму людини. Роль рецепторів і аналізаторів організму людини в оцінці факторів системи «людина - середовище існування». Психофізіологічний стан організму.	2
3.	Тема 3. Негативні фактори середовища життєдіяльності та їх вплив на здоров'я людини. Класифікація і характеристики середовища життєдіяльності людини. Класифікація і характеристика негативних факторів зовнішнього середовища людини. Фізичні негативні фактори. Негативні фактори енергетичного походження. Хімічні негативні фактори. Біологічні антропогенні негативні фактори. Психофізичні негативні фактори. Соціальні небезпеки.	2
4.	Тема 4. Валеологічні та синологічні засади формування безпеки здоров'я та життя людини. Духовний, психічний, фізичний, соціальний аспекти здоров'я людини. Валеологія та санологія, визначення, сутність і предмет їх вивчення. Показники індивідуального здоров'я людини. Фактори, що забезпечують стабільність здоров'я. Фактори ризику та групи ризику.	2
5.	Тема 5. Шкідливі звички та пов'язана з ними небезпека життєдіяльності людини. Поділ суспільства за рівнем та джерелом багатства, наявністю чи відсутністю приватної власності. За таких обставин різко зростають форми й розміри соціальних відхилень (злочинність, самогубство, наркоманія, проституція тощо). Ці та багато інших форм збоченої поведінки в умовах занепаду системи соціального контролю стали загрозливими для суспільства. Механізм шкідливого впливу на організм людини алкоголю, тютюнопаління і наркотиків. Загроза особистій та суспільній життєдіяльності при їх вживанні. Методи боротьби із шкідливими звичками.	2
6.	Тема 6. Безпека харчування як складова безпечної життєдіяльності людини. Харчування з оптимальним співвідношенням харчових речовин вважають збалансованим. Загальні уявлення про обмін речовин та енергію. Фізіологічні особливості організму людини треба розглядати з урахуванням її взаємодії з навколишнім середовищем.	2
7.	Тема 7. Небезпечні та життєво небезпечні шкідливості у життєдіяльності лікаря. Перелік професійних шкідливостей при виконанні функціональних обов'язків лікаря. Правила виробничої санітарії, протиепідемічного режиму та особистої гігієни працівників	2

	дезінфекційних устатков і підрозділів. Небезпечні інфекційні захворювання у практиці медичного працівника. Поняття про небезпечні інфекційні захворювання. ВІЛ та СНІД у практиці лікаря.	
Блок 2. Основи біоетики та біобезпеки		
8.	Тема 8. Історія біоетики. Теоретичні основи біоетики. Біоетика і становлення національної системи охорони здоров'я в Україні. Біоетика: предмет, мета і задачі в системі охорони здоров'я. Історія професійної медичної етики, ноетики. Історія біоетики. Теоретичні основи біоетики. Основні правила біоетики та біобезпеки. Взаємини між медичними співробітниками, пацієнтом та його родиною.	2
9.	Тема 9. Правові основи здійснення біометричних досліджень. Концепція біобезпеки і ризику, клонування органів і тканин, генно-інженерних технологій. Етичні основи здійснення біомедичних досліджень. Правові основи здійснення біомедичних досліджень людини і тварин. Концепція біобезпеки і ризику біомедичних технологій. Міжнародні документи з питань біоетики та прав людини. Біоетичні комітети, історія створення, методи організації, моделі, права та обов'язки, перспективи діяльності.	2
10.	Тема 10. Етико-правові проблеми абортів, трансплантології, застосування стовбурових клітин, донорства. Евтаназія. Сурогатне материнство. Біоетичні аспекти та біобезпека науково-дослідної роботи: експеримент та клінічні дослідження. Етико-правові проблеми трансплантології, генно-інженерних технологій, застосування стовбурових клітин, клонування органів і тканин, донорства. Основи біотичних проблем болю, страждання, реабілітації та евтаназії.	2
Разом		20

4.3. Завдання для самостійної роботи

Для самостійної роботи студентів виносяться два типи завдань. Завдання **теоретичного** характеру, які недостатньо ґрунтовно розглянуті в межах лекційних занять, виносяться для самостійного опанування студентом. Вони є доповненням до лекційного курсу. Студент має опрацювати нормативні та літературні джерела та бути готовим до відповіді на поставлені питання під час проведення семінарських занять та заліку. Завданнями **практичного** характеру є тести та задачі.

Теми для самостійного опрацювання

№ п/п	Тема	Кількість годин
1.	Тема 1. Теоретичні основи безпеки життєдіяльності – як категорія. (Визначення поняття безпеки. Безпека абсолютна та відносна. Життєдіяльність – як процес існування та самореалізації індивіда в єдності його життєвих потреб і можливостей.)	5
2.	Тема 2. Фізіологічні, психологічні та соціальні основи безпеки життєдіяльності сучасної людини. Фізіологічні, психологічні та соціальні основи безпеки життєдіяльності сучасної людини. Організм людини в оточуючому середовищі. (Нервова система – природна система захисту життєдіяльності організму людини від небезпеки.)	5

	Рушійний апарат людини. Функціональний стан. Корекція поведінки. Час реакції. Умовні та безумовні рефлексії. Характеристика аналізаторів.)	
3.	Тема 3. Негативні фактори середовища життєдіяльності та їх вплив на здоров'я людини. (Системи забезпечення життєдіяльності людини в середовищі її існування. Умови для збалансованого безпечного існування людей, право людини, свободу, недоторканість. Право на самозахист. Межа самозахисту).	5
4.	Тема 4. Валеологічні та синологічні засади формування безпеки здоров'я та життя людини. (Потреби людини: фізіологічні, матеріальні та духовні. Середовище життєдіяльності, його характеристика, оптимальні та допустимі параметри з точки зору забезпечення життєдіяльності людського організму).	5
5.	Тема 5. Шкідливі звички та пов'язана з ними небезпека життєдіяльності людини. За таких обставин різко зростають форми й розміри соціальних відхилень (злочинність, самогубство, наркоманія, проституція тощо). Ці та багато інших форм збоченої поведінки в умовах занепаду системи соціального контролю стали загрозливими для суспільства. Механізм шкідливого впливу на організм людини алкоголю, тютюнопаління і наркотиків. Загроза особистій та суспільній життєдіяльності при їх вживанні. Методи боротьби із шкідливими звичками.	5
6.	Тема 6. Безпека харчування як складова безпечної життєдіяльності людини. Неправильне харчування призводить до появи багатьох захворювань внаслідок зниження захисних властивостей організму, порушує процеси обміну речовин, веде до передчасного старіння, зниження працездатності, може сприяти появі багатьох захворювань, в тому числі інфекційних, тому що ослаблений організм чутливий до негативних впливів. Надмірне харчування, особливо у сполученні з нервово-психічною напругою, малорухливим способом життя, вживанням алкогольних напоїв і палінням, може призвести до виникнення багатьох захворювань.	5
7.	Тема 7. Небезпечні та життєво небезпечні інфекційні захворювання у практиці медичного працівника. Професійні шкідливості у життєдіяльності ікаря. У соціально економічних умовах, що склалися, зросла професійна захворюваність у всіх галузях виробництва, погіршали умови праці і відпочинку, що спричинило за собою погіршення здоров'я працюючих, збільшення числа нещасних випадків, а також втрату працездатності, у тому числі і від інфекційних хвороб. Медичні працівники мають високу вірогідність і загрозу зараження інфекційними хворобами. Провідним шкідливим чинником, що впливає на здоров'я медичного персоналу, є біологічний, дія якого на відміну від інших (фізичного, хімічного та інш.), тобто чим менше стаж, тим вище захворюваність.	5
8.	Тема 8. Історія біоетики. Теоретичні основи біоетики. Біоетика і становлення національної системи охорони здоров'я в Україні. Біоетика: предмет, мета і задачі в системі охорони здоров'я. Історія професійної медичної етики, ноетики. Історія біоетики. Теоретичні основи біоетики. Основні правила біоетики та біобезпеки. Взаємини між медичними співробітниками, пацієнтом та його родиною.	5

9.	Тема 9. Правові основи здійснення біометричних досліджень. Концепція біобезпеки і ризику, клонування органів і тканин, генно-інженерних технологій. Етичні основи здійснення біомедичних досліджень. Правові основи здійснення біомедичних досліджень людини і тварин. Концепція біобезпеки і ризику біомедичних технологій. Міжнародні документи з питань біоетики та прав людини. Біоетичні комітети, історія створення, методи організації, моделі, права та обов'язки, перспективи діяльності.	5
10.	Тема 10. Етико-правові проблеми абортів, трансплантології, застосування стовбурових клітин, донорства. Евтаназія. Сурогатне материнство. Біоетичні аспекти та біобезпека науково-дослідної роботи: експеримент та клінічні дослідження. Етико-правові проблеми трансплантології, генно-інженерних технологій, застосування стовбурових клітин, клонування органів і тканин, донорства. Основи біотичних проблем болю, страждання, реабілітації та евтаназії.	5
Разом		50

4.4. Забезпечення освітнього процесу

Лекції забезпечуються технічною підтримкою:

- комп'ютер
- проекційний екран
- мультимедійний проектор
- презентаційні програми (лекції)

5. Підсумковий контроль

Формою підсумкового контролю знань є **диференційований залік**. Підсумковий контроль засвоєння навчальної дисципліни здійснюється по її завершенні.

Перелік питань для підсумкового контролю знань (диференційованого заліку)

1. Теоретичні основи безпеки життєдіяльності.
2. Класифікація небезпек.
3. Принципи і методи забезпечення безпеки життєдіяльності людини.
4. Правове забезпечення безпеки життєдіяльності людини.
5. Фізіологічні та психологічні чинники безпеки життєдіяльності сучасної людини.
6. Фактори, що забезпечують здоров'я людини.
7. Функціональні системи організму людини в забезпеченні його безпеки життєдіяльності.
8. Негативні фактори середовища життєдіяльності та їх вплив на здоров'я людини.
9. Зовнішнє середовище і середовище життєдіяльності людини.
10. Класифікація характеристика негативних факторів зовнішнього середовища людини.
11. Валеологічні та санологічні засади формування безпеки здоров'я та життя людини.
12. Здоров'я людини як медико-біологічна та соціальна категорія.
13. Фактори, що забезпечують стабільність здоров'я.
14. Фактори ризику та групи ризику.
15. Шкідливі звички та пов'язана з ними небезпека життєдіяльності людини.
16. Механізми шкідливого впливу на організм людини алкоголю, тютюнопаління і наркотиків.

17. Методи боротьби зі шкідливими звичками.
18. Безпека захворювання як складова безпечної життєдіяльності людини.
19. Загальні уявлення про обмін речовин та енергію.
20. Небезпечні та життєво небезпечні інфекційні захворювання у практиці медичного працівника.
21. Професійні шкідливості у життєдіяльності лікаря.
22. Професійні шкідливості при виконанні функціональних обов'язків лікаря.
23. Правила виробничої санітарії, протиепідемічного режиму та особистої гігієни працівників дезінфекційних установ і підрозділів.
24. Небезпечні інфекційні захворювання у практиці медичного працівника.
25. Поняття про небезпечні інфекційні захворювання.
26. ВІЛ та СНІД у практиці лікаря.
27. Історія біоетики.
28. Теоретичні основи біоетики.
29. Біоетика і становлення національної системи охорони здоров'я в Україні.
30. Правові основи здійснення біометричних досліджень.
31. Концепція біобезпеки і ризику.
32. Концепція клонування органів і тканин.
33. Концепція генно-інженерних технологій.
34. Етико-правові проблеми абортів.
35. Етико-правові проблеми трансплантації.
36. Етико-правові проблеми застосування стовбурових клітин.
37. Етико-правові проблеми донорства.
38. Евтаназія.
39. Сурогатне материнство.
40. Біоетика: предмет, мета і задачі в системі охорони здоров'я.
41. Теоретичні основи біоетики. Основні правила біоетики та біобезпеки.
42. Взаємини між медичними співробітниками, пацієнтами та його родиною.
43. Етичні основи здійснення біомедичних досліджень.
44. Концепція біобезпеки і ризику біомедичних технологій.
45. Міжнародні докази з питань біоетики та прав людини.
46. Біометричні компоненти, історія створення, моделі організації, моделі, правові обов'язки, перспективи діяльності.
47. Біоетичні аспекти та біобезпека науково-дослідної роботи: експеримент та клінічні дослідження.
48. Основи біоетичних проблем болю.
49. Основи біоетичних проблем страждання.
50. Основи біоетичних проблем реабілітації.
51. Основи біоетичних проблем евтаназії.

«0» варіант залікового білету

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Рівень вищої освіти – магістр

Галузь знань: 22 «Охорона здоров'я»

Спеціальність 222 «Медицина»

Навчальна дисципліна

«Безпека життєдіяльності; основи біоетики та біобезпеки»

Варіант № 0

1. Основні поняття та їх визначення у безпеці життєдіяльності. (Максимальна кількість балів – 20).

2. Біоетика і становлення національної системи охорони здоров'я в Україні. (Максимальна кількість балів – 20).
3. Медико-етичні проблеми клонування людини і тварин. (Максимальна кількість балів – 20).
4. Медико-етична та правова оцінка штучного аборту. (Максимальна кількість балів – 20).

Затверджено на засіданні кафедри гігієни, соціальної медицини та громадського здоров'я. Протокол № ___ від _____ 2020 р.

Завідувач кафедри
Екзаменатор

професор Зюзін В.О.
професор Зюзін В.О.

Приклади ситуаційних задач та тестів для вирішення на практичних заняттях

Тести:

1. Захист населення від наслідків надзвичайних ситуацій:
 - а) навчання населення з ЦО;
 - б) оповіщення населення про виникнення НС та про розвиток ситуації;
 - в) протирадіаційний захист;
 - г) протихімічний захист;
 - д) протибактеріологічний захист.
2. Основними способами захисту населення у НС є:
 - а) проведення евакуаційних заходів;
 - б) укриття людей у захисних спорудах;
 - в) використання засобів індивідуального захисту;
 - г) використання засобів медичної профілактики.
3. Комплекс захисту населення вимоги:
 - а) забезпечення населення засобами індивідуального захисту;
 - б) оцінку обстановки, вибір способів та режимів захисту;
 - в) організацію хімічного та бактеріологічного контролю;
 - г) контроль рівня опромінення та зараження персоналу.
4. Засоби індивідуального захисту:
 - а) засоби захисту органів дихання;
 - б) засоби захисту шкіри;
 - в) медичні індивідуальні засоби захисту.

Приклади ситуаційних задач

- 1) Принципи, на яких базується захист населення.
- 2) Роподіл міст за групами вагомості заходів щодо захисту населення.
- 3) Категорії, які встановлені для підприємств та організацій щодо захисту населення.

6. Критерії оцінювання та засоби діагностики результатів навчання

Форми контролю - 1) контроль поточної успішності на кожному практичному занятті; 2) періодична академічна атестація як результат накопичення поточних оцінок; 3) підсумкове заняття по дисципліні.

Методи контролю - 1) усне опитування по матеріалах тем і розділів; 2) програмований машинний і безмашинний контроль; 3) контроль розв'язування ситуаційних, типових і нетипових задач.

Відповідно до вимог регламенту навчального процесу для успішного засвоєння знань студентами та об'єктивного їх оцінювання здійснюється:

- систематичний **поточний контроль** знань під час семінарських занять у формі усного опитування та тестових завдань, підготовки доповідей за темою заняття, доповнень до доповідей, участі в обговоренні, презентації самостійних завдань;

- **підсумковий контроль** за блоком, організований у формі стандартизованого опитування за теоретичними питаннями, написання студентами письмових тестових завдань, практичних завдань за змістовними ОРЗ.

- **оцінювання рівня виконання індивідуальної роботи** проводиться на основі перевірки змісту роботи та її захисту у формі доповіді, реферату. Індивідуальне завдання перевіряється на відповідність оформлення з вимогами, а також на повноту, ґрунтовність матеріалу, наявність цікавих фактів та прикладів, висновків.

Розподіл балів, які отримують студенти

Загальна оцінка навчальної діяльності студента на кожному занятті є комплексною і проставляється викладом на заключному етапі заняття до журналу обліку відвідувань та успішності студентів у вигляді оцінок у **балах університету, які відповідають балам ЄКТС.**

Максимальна кількість балів, що присвоюється студентам при вивченні дисципліни – 200 балів, у тому числі за поточну навчальну діяльність (ПНД) – 120 балів (сума балів за ПНД та за самостійну роботу студента), за результатами підсумкового контролю (дифзаліку) – 80 балів.

Мінімальна кількість балів, яку повинен набрати студент при вивченні дисципліни, становить 120 балів, з яких за ПНД – 70 балів, на дифзаліку – 50 балів.

Відповідно, максимальна оцінка на кожному занятті може бути 12 балів, мінімальна – 7 балів.

Оцінка успішності студента

Поточна навчальна діяльність	Кількість балів
Тема 1	12
Тема 2	12
Тема 3	12
Тема 4	12
Тема 5	12
Тема 6	12
Тема 7	12
Тема 8	12
Тема 9	12
Тема 10	12
Разом	120
Кількість балів на дифзаліку	80
Усього сума балів за дисципліну	200

Критерії оцінювання знань

Оцінка 12 балів на практичному занятті та 71 – 80 балів на заліку (А за шкалою ЄКТС та 5 за національною шкалою) відповідь студента оцінюється, якщо вона демонструє глибокі знання всіх теоретичних положень і вміння застосовувати теоретичний матеріал для практичного аналізу і немає ніяких неточностей.

Оцінка 9 балів на практичному занятті та 61 – 70 балів на заліку (В та С за шкалою ECTS та 4 за національною шкалою) відповідь оцінюється, якщо вона показує знання всіх теоретичних положень, вміння застосовувати їх практично, але допускаються деякі принципові неточності.

Оцінка 6 балів на практичному занятті та 50 – 60 балів на заліку (Д та Е за шкалою ECTS та 3 за національною шкалою) відповідь студента оцінюється за умови, що він знає головні теоретичні положення та може використовувати їх на практиці.

7. Рекомендовані джерела інформації

Основна (базова).

Блок 1. «Безпека життєдіяльності»

1. Безпека життєдіяльності: підручник. / [О.І. Запорожець, Б.Д. Халмурадов, В.І. Применко та ін.] - К.: "Центр учбової літератури", 2013. - 448 с.
2. Безпека життєдіяльності [Текст] : навч. посіб. / С. О. Ковжого, О. Д. Малько, А. М. Полежаєв; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого". - Х. : Право, 2012. - 224 с.
3. Безпека життєдіяльності: Навч. посібник / Піскунова Л.Е., Прилипко В.А., Зубок Т.О. // Серія: Альма-матер - К.: 2012. - 224с.
4. Безпека життєдіяльності: Підручник / В.Г. Цапко, Д.І. Мазоренко, Ю.С. Скобло, Л.М. Тищенко; за ред. В.Г. Цапка. - К.: Знання, 2008. - 397 с.
5. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник / В.В. Березуцький, Л.А. Васьковець, Н.П. Вершиніна та ін.; За ред. В.В. Березуцького. - Х.: Факт, 2005. - 384 с.
6. Безпека життєдіяльності. Навч. Посібник / Ю.С. Скобло, Т.Б.Соколовська, Д.І.Мазоренко, Л.М.Тищенко, М.М.Троянов. - К.: Кондор, 2003. - 421 с.
7. Вековщина СВ., Кулиниченко В.Л. Биоэтика: начала и основания(Философско методологический анализ). - К.: Сфера, 2002. - 162 с.
8. Гігієна та охорона праці медичних працівників. Навчальний посібник /За ред. В.Ф. Москаленка, О.П. Яворовського. - К.: "Медицина", 2009. - С.6-56.
9. Джигирей В.С. Безпека життєдіяльності. Навч. посібник / В.С. Джигирей, В.І.Жидецький. - Львів.: афіша. - 2000. - 255 с.
10. Желібо Є.П. Безпека життєдіяльності: навч. посібник / Є.П. Желібо, Н.М.Заверуха, В.В.Зацарний. - К.: Каравела. 2002. - 327 с.

Блок 2. «Основи біоетики та біобезпеки»

1. Ардашева Н. А. Эвтаназия как метод искусственного прерывания жиз ни. Правовые условия ее применения / Н. А. Ардашева // Вестник РАМН. — 1996. — № 12. — С. 60-67.
2. Біоетика / Переклад з італійської В.Й. Шовкун: Підручник. - Львів: Видавництво ЛОБФ "Медицина і право", 2007, 672с.
3. Біоетика: Підруч. для студ. вищ. мед. навч. закл. IV рівня акредитації / В.М. Запорожан, М.Л. Аряєв. — К.: Здоров'я, 2005. — 288 с. — Бібліогр.: с. 288. — ISBN 5 311-01392-3.
4. Биоэтика междисциплинарные стратегии и приоритеты. Учебно-методическое пособие / под ред. Я.С. Яскевич. - Минск. БГЭУ, 2007, 226 с.Запорожан В. Н. Біоетика та біобезпека, підручник / В. Н.Запорожан, Н.Л.Аряєв. - Київ Здоров'я. - 2013. - 454с
5. Возіанов О. Ф. Клінічні випробування стовбурових клітин: початок регенеративної та відновної медицини / О. Ф. Возіанов, Г. В. Єльська, О. Л. Кухарчук // Здоров'я України. — 2008. — № 12 (193). — С 62-63.

6. Запорожан В. М. Біоетика: Підручник / В. М. Запорожан, М. Л. Аряєв. - К.: Здоров'я, 2005.-288 с.
7. Запорожан В. Н. Биоэтика: Учебник / В. Н. Запорожан, Н. Л. Аряєв - Одеса: Одесский медуниверситет, 2005. - 295 с.
8. Запорожан В. Н. Путь к ноетике / В. Н. Запорожан. - Одесса: Одесский медуниверситет, 2008. - 284 с.
9. Любан-Плоцца Б. Терапевтический союз врача и пациента / Б. Любан-Плоцца, В. Запорожан, Н. Аряєв. — К.: АДЕФ — Украина, 2001. — 292 с
10. Поттер В.Р, Биоэтика. Мост в будущее. Киев, 2002. - 309 с.

Допоміжна

Блок 1. «Безпека життєдіяльності»

1. Конституція України. Основний закон.
2. Закон України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення" № 4004- XII від 24.02.94.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я № 2802- XII від 19.11.92.
4. Закон України "Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань" № 15/98-ВР від 14.01.1998.
5. Кодекс цивільного захисту України № 5403- VI від 02.10.2012.
6. Указ Президента України № 643/2001 "Національна програма боротьби із захворюваністю на туберкульоз".
7. Про охорону здоров'я: Закон України. - К., 1992.
8. Закон України "Про правовий режим воєнного стану". - К. Урядовий кур'єр, 14.06.2000.-№107.
9. Закон України "Про захист людини від інфекційних хвороб". - К. 06.04.2000. №1645-111.
10. Закон України "Про зону надзвичайної екологічної ситуації". - К. 13.07.2000.- №1908- III.
11. Апанасенко Г.Л. Валеология как наука (Лекция для врачей- курсантов). - К., 2001. 23 с.
12. Безпека життєдіяльності, основи охорони праці: навч. посіб. / О.П. Яворовський, В.М. Шевцова, В.І. Зенкіна та ін.; за заг. ред О.П. Яворовського. - К.: ВСВ "Медицина", 2015.-288 с.
13. Наказ Держнаглядохоронпраці України "Перелік робіт з підвищеною небезпекою" № 15 від 26.01.05.
14. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями" № 368 від 24.03.04 р.
15. Норми радіаційної безпеки України (НРБУ-97). - Київ: Відділ поліграфії Українського центру держсанепіднагляду МОЗ України, 1998. - 125 с.
16. Домарецький, В. А. Екологія харчових продуктів [Текст]: виробничо-практичне видання / В. А. Домарецький, Т. П. Златев. - К.: Урожай, 1993. - 190 с.
17. Смоляр В. І. Харчування в умовах радіонуклідного забруднення. - К.: Здоров'я: Укр. червоний хрест, 1991. - 32 с.
18. Хоружая Т. А. Оценка экологической опасности. / Т. А. Хоружая — М.: "Книга сервис", 2002. - 208 с.
19. Корнієнко О.В. Безпека життєдіяльності та підтримання психосоматичного здоров'я молоді: Монографія.-К.: " Київський університет", 2004.-264 с.
20. Дементий Л.В., Юсина А.Л. Обеспечение безопасности жизнедеятельности: Учеб.пособие. - Краматорск: ДГМА, 2008. - 300 с.
21. Казин Э.М., Блинова М.Г., Литвинова М.А. Основы индивидуального здоровья человека: Введение в общую и прикладную валеологию: Учеб. пособие. - М.: ВЛАДОС, 2000.- 192 с.

22. Пистун И.П., Кельман И.И., Вельковский Е.К. Безопасность жизнедеятельности: Учебное пособие. - Львов: Афиша, 2007. - 336 с.

Блок 2. «Основы біоетики та біобезпеки»

1. Антологія біоетики /[За ред. Ю.І.Кундієва]. - Львів.: БАК, 2003. - 592 с.
2. Базанов П.А. Суррогатное материнство - блажь или выход из тупика?/ П.А. Базанов// Женское здоровье. - 2006. - №1. - С. 74.
3. Биоэтика. Учебник /[Под ред. П.В.Лопатина], -4-е изд., перераб. и доп. - М.: ГЭОТАР Медицина, 2010. - 272 с.
4. Биомедицинская этика / под ред. В. И. Покровского. — М. : Медицина, 1997.— 224 с.
5. Биоэтика: принципы, правила, проблемы / под ред. Б. Г. Юдина. — М.: Медицина, 1998. —225 с.
6. Боднар Г.В. Паліативна медична допомога / Г. В. Боднар, І. С. Вітенко, О. Ю. Попович : Донецьк, 2003. - 110 с.
7. Вековшинина СВ. Биоэтика: начала и основания (философско-методологический анализ)/ С.В. Вековшинина, В.Л.Кулиниченко. - К. : Сфера, 2002. -152 с.
8. Волосовець О. П. Завдання з біоетики та медичної деонтології для педіатрів / О.П. Волосовець, Н.В. Нагорна та інші // Донецьк. - 2004. - 52с.
9. Завалюк А.Х. Етично-правові аспекти лікарської діяльності в Україні / А.Х. Завалюк, Г.Х.Кривда, І.О.Юхимець. - Одеса, 2008. - 191 с.
10. Запорожан В. Н. Нооэтика в этическом кодексе медицины XXI столетия // В.Н.Запорожан. - О: ОНМедУ, 2011. - 168 с.
11. Запорожан В. М. Нооетика як новий напрямок соціогуманітарної культури і філософії / В. М. Запорожан // Інтегративна антропологія. — 2005.—№ 1-2(5-6). —С 3-10.
12. Згречча Е. Біоетика : підручник / Е. Згречча, А. Дж.Спаньйоло, М.Л.П'етро; пер. з італ. В.Й. Шовкун. - Львів .: Медицина і право, 2007. - 672 с.
13. Иванов В. И. Этические аспекты исследований генома человека в генотерапии / В. И. Иванов // Итоги науки и техники. Геном человека. — М. : ВИНТИ, 1994. —С. 149-157.
14. Капинус О.С. Эвтаназия как социально-правовое явление: монография / О.С. Капинус. - М.: Буквоед, 2006. - 153 с.
15. Клонирование человека. Вопросы этики. - Париж: ЮНЕСКО, 2004. - 20 с.
16. Кэмпбел А. Медицинская этика / А. Кэмпбел, Г.Джиллет, Г.Джонс [Под ред. Ю.М.Лопухина, Б.Г.Юдина]. - М.: ГЭОТАР, 2006. - 128 с.
17. Мишаткина Т.В. Биомедицинская этика: учеб. пособ./ Т.В. Мишаткина, С.Д.Денисов, Я.С. Яскевич. - Минск: Тетра Системе, 2003. - 320 с.
18. Підручник з лікарської етики / Переклад з 2-го англійського видання 2009 року за редакцією академіка АМН України, Голови Комітету з лікарської етики Всеукраїнського Лікарського Товариства (ВУЛТ) Любомира ПИРОГА.- українське видання БФ «Третє Тисячоліття», 2009. - 140с.
19. Руководство по медбиоэтике : учеб. Пособ. /[Под ред Ю.М.Лопухина; пер. с англ. Т.В.Бульгина].-М.: ГЭОТАР, 2006.- 128 с.
20. Сгречча Э. Биоэтика. Учебное пособие 13. Сгречча, В. Тамбоне. -М.:Библейско-богословский ин-т, 2002. - 451 с.
21. Стволовые клетки / В.Н. Запорожан, Ю.И. Бажора. — О.: Одес. мед. ун-т, 2004. — 228 с: ил. — Библиогр.: с. 205-223. — ISBN 966-7733-54-8.
22. Трансплантология 2010: итоги и перспективы /[Под ред. С.В.Готье]. - М.:Триада, 2011.-461 с.
23. Требования биоэтики: Медицина между надеждой и опасениями /[Под ред. Ф. Бриссе-Виньо]. - К.: Сфера, 1999. - 248 с.

24. Хрусталеv О.М. От этики до биоэтики. Учебник для вузов / О.М. Хрусталеv. - М.: Феникс, 2010. - 446 с.
25. Шамоv И.А. Биоэтика. Учебное пособие. - М.: Медицина, 2009. - 369 с.
26. Яровинский М.Я. „Медицинская этика“(биоэтика)./ М. Я. Яровинский. - М.: Медицина, 2006. - 448 с.

Інформаційні інтернет-ресурси

1. Офіційне інтернет - представництво Президента України <http://www.president.gov.ua>.
2. Верховна Рада України <http://www.rada.gov.ua/>.
3. Кабінет Міністрів <http://www.kinu.gov.ua/>.
4. Міністерство освіти і науки України <http://www.mon.gov.ua/>.
5. Міністерство екології та природних ресурсів України <http://www.menr.gov.ua/>.
6. Державна служба України з надзвичайних ситуацій <http://www.dsns.gov.ua/>.
7. Рада національної безпеки і оборони України <http://www.rnbo.gov.ua/>.
8. Постійне представництво України при ООН <http://ukraineun.org/>.
9. Північноатлантичний альянс (НАТО) <http://www.nato.int/>.
10. Всесвітня організація охорони здоров'я <http://www.who.int/en/>.
11. <http://www.bioethics.net>
12. <http://www.bioethics.as.nyu.edu>
13. <http://www.bioethics.ca>
14. <http://www.bioethics.ru>